

HALK KÜLTÜRÜ UYGULAMALARINDAN BİRİ OLAN FAL GELENEĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

AYŞE DUVARCI *

İnsanlık tarihi içindeki başlangıcı ve geçmişinin en az bu tarih kadar eski olduğunu tahmin ettiğimiz “FAL” kavramını, halk bilimi açısından ele alıp inceleyen ilk çalışma olan “Türkiye’de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda ki Eser; risâle-i Falnâme li-Ca’fer-i Sâdık ve Tefe’ülnâme” isimli kitabımız 1993 yılında Kültür bakanlığı tarafından basıldı. Hem günümüzde baskısı kalmayan bu kitapla ilgili ihtiyaca cevap vermek, hem de elimizdeki diğer malzemeyi değerlendirmek amacıyla bu çalışmaya yöneldik. Yazımızda konuyla ilgili bu eserimizden de yararlanmak suretiyle falın bir halk bilimi malzemesi olarak değerlendirilmesi, çözümlenip, yorumlandırılmasının yanı sıra, sosyal, psikolojik ve kültürel arka plânını da ortaya koymaya çalışacağız.

1- FALIN TANIMI

Fal, Arapça bir kelimedir. Kökü ve başlangıçtaki ilk anlamı belli değildir. Kur’anı Kerim’de “fal” kelimesi yerine “tyr” kökü geçmektedir. Bazı hadislerde fal ve tıyara kelimelerinin her ikisi de gelecekte gerçekleşebilecek olaylara dair işaret (1) anlamında kullanılmıştır.

Hz. Muhammed, hayırlı, olumlu işaretler için fal terimini kullanmış, bu kelimeyi tesadüfen işitilen her iyi söze işaret olarak açıklamış ve belirtilerinin kabulünü tavsiye etmiştir. Bu devirlerde fal Allah’a daima ümit ve güven bağlanılmasını tavsiye eden iyi öğüt olarak değerlendirilmiştir. Yani fal olumsuz işaretler hakkında da kullanılmakla beraber, iyi işaretler için kabul edilmiş bir tabirdir.(2)

Daha sonraları fal kelimesinin anlamı genişlemiş, ileride meydana gelebilecek iyi olaylara işaret anlamından uzaklaşarak, bu işaretleri bazı yapma metotlarla araştırmak şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Zamanla bu terimin geleceği hem iyi hem de kötü yönleriyle öğrenmek için bazı garip, tuhaf araçlara başvurmak ve bu

* Yard. Doç. Dr. , Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

başvuru sonunda elde edilen sonucun kullanıldığını görmekteyiz. (3) Fal bazen talih deneme, uğur, baht ,niyet anlamlarında da kullanılmıştır.

Günümüzde ise fal, insanın gelecekte olabilecek olaylar hakkında bilgi sahibi olmak ve öğrendiğini zannettiği kaderini istediği yönde değiştirmek, kötülöklere karşı tedbir almak, böylece merak, teselli ve ümit duygularına cevap vermek veya sadece oyalanıp vakit geçirmek maksatlarıyla çeşitli yollara başvurusu ile bunun sonunda elde ettiği netice anlamlarını ele alacak şekilde kullanılmaktadır.

2- ESKİ KÜLTÜRLERDE FAL

Fal ve falcılık tarihine baktığımızda antik çağda, Mısırdada, Babil'de, Çin' de , Kalde'de astroloji ve el falı gibi metotların uygulandığını gösteren çeşitli belgeler görmekteyiz. Buralarda falcılık, hem dinin hem de hekimliğin tamamlayıcı bir bölümü olarak rahipler tarafından yürütölmüştür. Ayrıca Kitab-ı Mukaddes'in Eski Ahid bölümü, Yakup, Yusuf ve Firavun'un rüyaları gibi gelecekte haber veren rüyaları, Yeni Ahit bölümü de Mağusların ve Plâtus'un eşinin rüyalarını anlatmaktadır.(4) Eski Romada Collegium Augurum adını taşıyan ve Roma imparatoru tarafından atanan kâhinler kurulu, Augurium düşüncesi adı verilen ve gizli tutulan geleceği bilme ilmi ile uğraşırdı. Augurlar geleceği öğrenmek için kuş ve diğer hayvanların davranışlarından, gökyüzünün durumundan çeşitli anlamlar çıkarırlar, işin olumlu veya olumsuz olacağını tespit ederlerdi. Bunlar devletin her işini durdurabilecek kadar güçlüydüler.(5)

Antik çağ Yunan ve Romasında kehânet, savaşlardan devlet yönetimine kadar hemen her konudaki bilinmezi anlamak için başvuru olan bir usuldü. Eski Yunanda gelecekte ilgili önemli sorulara cevap bulmak için gidilen kutsal yerler de vardı. İnanışa göre Latince "Oraculum" adı verilen bu yerlerde soruların cevabını bir rahibin aracılığı veya rüya gösterme yolu ile doğrudan Tanrı verirdi. Burada bir kâhin ve bir rahibe trans haline geçerler , onların söylediği her sözü yardımcıları kaydeder, bunların Tanrı tarafından ilham edildiğine inanılırdı. Büyük millî meselelerin çözümünde bu çeşit kehanetlere başvuru yararlanmak bir kuraldı. (6)

Romalılarda kurbağanın bağırsaklarına bakarak geleceği söyleyen ve kendilerine haruspex denilen rahipler ünlüydü. Fal orta çağda simya bilimi ve hekimlikle karışmış bir halde görünmektedir. Bu çağda önemli kişilerin özel falcılarının bulunması bir gelenek halindeydi. Ünlü Fransız astroloğu Nostradamus'un kehanet üzerine yaptığı çalışmalar hakkında günümüzde bile konuşulmaktadır. 1000'e yakın kıtadan meydana gelen "Centuries" isimli bu kehanet kitabında 3000 yılına kadar dünyada olabilecek olaylardan bahsedilir. Bu eser çeşitli anlamlara gelebilecek

karanlık bir ifade ile yazıldığı için sonraki yüzyıllarda çeşitli şekillerde yorumlanmış ve sanki geleceği bilmiş gibi değerlendirilmiştir. (7)

3- TÜRK GELENEĞİ İÇİNDE FAL VE FAL KİTAPLARI

Divân-ı Lügat-it Türk'te Kaşgarlı Mahmut, "ırk" kelimesini "falcılık, kâhinlik, bir kimsenin gönlündekini bilmek, yürektekini dışarı çıkarmak"(8) olarak anlamlandırmıştır. Besim Atalay bu maddeye koyduğu dip notta Türkiye'nin bir çok yerinde "ırk" kelimesinin kader, talih, fal anlamında kullanıldığını açıklar. Türk Turfan metinlerinde de "ırklamak" kelimesine rastlanır.(9) Ayrıca Altay-Kazan, Baraba, Teleüt, Uygur boylarında rastlanan ve tefe'ül karşılığında kullanılan "ırım" kelimesi de kök bakımından ırk ile ilgilidir.(10) Kırgızlar fal karşılığında "keret" ve "tölge" kelimelerini de kullanmışlardır.

Türklerde falcılar kullandıkları malzemenin çeşidine göre de değişik isimler almışlardır. Koyun, sığır, at, geyik gibi hayvanların kürek kemiklerine bakarak geleceği okuyanlara "yağrınıcı", koyun tezeği, taş ve buna benzer tanelerle fal açanlara "kumalakçı", değişik vasıtalar kullananlara ise "ırımçı" adı verilmiştir. Türk dünyasında falın yeri çok eskiler kadar uzanır. Pek çok millette olduğu gibi fal kitapları sık sık ele alınmıştır. İslâmiyet öncesi Berlin Turfan yazmaları arasında T. II.Y.36 işaretini taşıyan fal kitabı bunlardan biridir. Eserin ilk neşri W. Bang ve A.V. Gabain, Türkische Turfan Tekste, 1 (SPAW. Philhist. Ke XV. 1929) olmuştur. Daha sonra Reşit Rahmeti Arat bir varağını yayınlamıştır. (11)

Diğer bir kitapta tahminen 930 yılında ve Köktürk harfleriyle Mani muhitinde yazılmış olan İrk Bitig'dir. Tamamı V. Thomsen tarafından okunan bu eseri H. Namık Orkun eski ve çağımız Türkçeleri ile yayınlamıştır. (12)

4- İSLÂMA GÖRE FAL

İslâmiyet, fal uygulamasının olumsuz çağrışımlarını reddederken, bir kelimeyi, bir davranışı, bir durumu hayra yormaya izin vermiş, bunun dışındakileri yasaklamıştır. Maide suresi 90. ayet "ey müminler, şarap içmek, kumar oynamak, ibadet için dikilen putlar, fal okları, hep şeytanın işinden pis birer şeydir. Onun için bunlardan sakının ki kurtulasınız" (13) der. Yine aynı sürenin 3. ayetinde Müslümanlara haram kılınan konular arasında "fal okları ile kismet aramanın" da kaydı vardır. İslâmiyette insanın kendi kendine veya çeşitli vasıtalara başvurarak hakkında bilgi edinemeyeceği, Allah, cennet, cehennem, gelecekte ne olacağı gibi konulara "gayb alemi" adı verilmektedir. Bu âlem insanın her zaman ilgisini çekmiş, bunun sonunda gaipten haber verdiğini söyleyen, falcılar, kâhinler, medyumlar

ortaya çıkmıştır. Kur'anikerim Neml suresi ayet 65'de " De ki, göklerde ve yerde olan kimse gaybı bilmez, ancak Allah bilir" diyerek konuya işaret edilmiştir.

Ayrıca Lukman suresi 34. ayet "Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse hangi yerde öleceğini de bilmez. Şüphesiz ki Allah, alimdir, habirdir"; El. Cin süresi 26. ayet " O, gaybı bilendir, gaybe dair ilmini hiç kimseye açmaz"; Enâm suresi 59. ayet "Gaybın anahtarları Allah'ın katındadır. Onları ancak Allah bilir", demektir. Peygamberler bile gaybı bilemezler. Kur'anikerim'de Hz. Muhammed'e şöyle buyurulmaktadır. Enam suresi 50. ayet " De ki ben size Allah'ın hazineleri yanımdadır demiyorum, gaybı da bilemem, size meleğim de demiyorum. Ben ancak bana vahyolunan Kur'an'a uyarım." A'raf suresi 188. ayet "ne bir menfaati kazanmağa, ne de bir zararı defetmeye sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim elbet daha çok hayır yapardım" demektir. Ayrıca Hz. Muhammed, geleceğin bilinmeyeceğini bunlarla uğraşmanın günah olacağını çeşitli hadislerinde belirtmiştir. Bunlardan bir iki örnek verirsek: " Şu üç hâl, ümmetinden zail olmaz. Haset ve neseple iftihar etmek, cenaze üzerine nevha ve feryat etmek, yıldızların hareketinden ahkâm çıkarıp, onunla istikbale ait işlerde istidlâlde bulunmak", " Kâhinlik eden, yani gelecekte haber veren, yahut haber almak isteyen, sihir eden veya ettiren bizden değildir." " Nübüvvetten sonra artık kehanet yoktur"

Bazı fallar isabet eder gibi görünebilirler. Bu konuda Hz. Ayşe'den rivayet olunduğuna göre, O bir gün Hz. Muhammed'i şöyle derken işittir. " Melekler, bulutlara inerler ve gökte kaza ile hükmolunan bazı şeyleri kendi aralarında görüşürler. Bu sırada şeytanlar kulak hırsızlığı yaparlar, işittiklerini kâhinlere gizlice ulaştırırlar. Bu haberlerle beraber yüzlerce yalan da kendileri uydururlar." (14) Peygamberimiz "Nübüvvet'ten sora artık kehanet yoktur" demiştir. Bunun üzerine gökyüzü meleklerin koruması altına alınmış ve şeytanların istihbarat kapıları kapanmıştır. Bu yüzden Saffat suresinin başlangıç ayetlerinde şeytanların gökyüzünden kovuluşları anlatılmaktadır. Saffat suresi ayet 8 "O şeytanlar, melekler topluluğunun kelâmını dinleyemezler, her taraftan kovulup atılırlar" demektir.

İslâmiyetin ruhuna aykırı olmadığı düşünülen tek fal çeşidine "fal-ı hayr" denebilir. Hz. Muhammed, yanındakilere iyiliğe işaret eden belirtilere dikkat etmelerini öğütlemiştir. Böyle hayırlı belirtiler için fal terimini kullanır, tesadüfen işitilen iyi sözlerin olumlu işlere yolulmasını tavsiye eder. (15) Günlük hayatımızda fal-ı hayr konusuna çeşitli örnekler bulunabilir. Hacca gitmemiş birisine "hacı efendi" diye seslenmek o kişiyi hacca gideceği şeklinde yorumlanır. Türkçemizdeki "söyleyene değil, söyletene bak" tabiri de bununla ilgilidir.

İslâmiyetin Türkler arasında yayılması ile yeni dinin isteklerine uyarak falın bazı çeşitleri ortadan kalkmış, bazı çeşitleri de islâmî bir renge bürünmüştür. Böylece Hz.

Ali'ye, Cafer-ı Sadık'a, Şeyh Muhyiddin-ı Arabi'ye atfedilen falnameler ortaya çıkmıştır.

5- TÜRK İSLÂM DÜNYASINDA KULLANILAN BAŞLICA FAL ÇEŞİTLERİ

Gerek islâmiyet öncesi, gerek sonrasında Türklerde ve başka milletlerde hayvan kemikleri ile fal bakmak çok yaygın bir yöntemdi. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

a) **Kürek Kemiği Falı:** Bu iş için özel olarak yapılan bir ocakta kızdırılan kürek kemiklerinin üzerindeki çizgilere bakılarak gelecekte haber alınır. Bu fala Kırgızlar, Kazaklar, Moğollar, Araplar, eski Yunan ve Romalılarda çok ilgi gösterilmiştir.

b) **Aşık Kemiği Falı:** Aşık, hayvanların oyluk kemiğinde bulunan eklemelin esnekliğini sağlayan, dikdörtgene benzeyen bir kemiktir. Falcı bunu yere yuvarlar veya havaya atar, kemiğin belli bir yönünün gelmesi muradın olacağına işaret eder.

c) **Kumalak Falı:** Bunun için 41 kumalak (tane) gereklidir. Bunlar taş olabileceği gibi koyun tezeği, nohut, fasulye de olabilir. Falcı hepsini karıştırır, gelişigüzel üçe ayırır. Rastgele dizer. Aynı işlem defalarca tekrarlanır. Ortaya çıkan sematik tablodan gelecek okunur.

d) **Yıldız Falı:** Gökyüzü insanların dikkatini ilk çağlardan beri çekmiştir. Günümüzde astroloji denilen bu konu ile güneş, ay, yıldızlar gibi gök cisimlerin hareketlerinin insanın sağlığı, duyguları, meslek hayatı, karakteri üzerindeki etkileri araştırılmış, bunlardan kader öğrenilmeye çalışılmıştır. "Yıldızname" adıyla bilinen burç kitapları, gazetelerdeki yıldız falları, internetteki astroloji sayfaları bu falın günümüzdeki uzantılarıdır. Ayrıca burada sadece adlarını vereceğimiz fincan, yay, köpük, ateş falları eski Türk dünyasında çok kullanılmıştır.

e) **Zecr, İyafet, Tayr Falları:** Bunların üçü de birbirine benzer. Çeşitli kuşların, uçma, yürüme ve titremelerine bakarak gelecek hakkında fikir edinmektir.

f) **Kehânet:** Taşla fal açmaktır. Taşların her birine ayrı isimler verilir. Bunlar çeşitli dualarla avuçta hareket ettirilir. Sonunda el açılınca taşların duruşundan farklı yorumlar yapılır.

g) **İrafet:** Su dolu bir kaba, güneş kursuna billur gibi parlak şeylere bakılarak uygulanır.

h) **İhtilac:** Vücuttaki bazı organların hareketinden, seçirmesinden, oynamasından, geleceğe ait anlam çıkarmaktır.

i) **Kıyafet:** İnsanın dış görünüşünden, yüzünden, şeklinden duruşundan onun huylarını ve karakterini anlama işidir.

j) **Kitap Falı:** Bu fal uygulanırken kerametine inanılan kimselerin veya ünlü şairlerin eserlerinden yararlanılır. Mevlâna'nın Mesnevisi, Sâdi'nin Gülistan'ı Hafızın Divanı bu fal için çok kullanılmıştır. Kitap rastgele açılır, çıkan metin yorumlanır.

k) **Kur'an Falı:** Doğrudan doğruya Kur'ânıkerim'in kendisinden açılan faldır. Abdest alıp, temizlendikten sonra bazı dualar okunur. Kur'ân özel bir şekilde açılır. Sağdan 7. satırın ilk harfi dikkate alınarak bu iş için hazırlanmış fal cetvellerindeki anlamlarına bakılır. Yöntemler çeşitli olmakla birlikte esas aynıdır. Eskiden İranda basılan Kur'anların arkasına niyet sahiplerine kolaylık olması için falname ilavesi yapılmış (16)

l) **Kur'a Falı:** Tavla zarına benzeyen, her yüzünde ayrı bir şekil bulunan kur'a taşlarının atılması ile yapılır.

m) **Remil:** kum üzerine çizilen nokta ve çizgilere bakarak yorum yapmaktır. Remmal, bu işaretlerin yıldızlar ve burçlarla ilgisini hesaplayarak bazı kararlara varır.

Günümüzde ise bakladan kahveye, iskambilden tespihe, aynaya, tuzdan papatyaya, suya kadar her türlü malzeme fal amacıyla kullanılmaktadır. Fakat el falı, kahve falı, iskambil falı, bilgisayar ortamında bakılan fallar en çok ilgi gören fal çeşitleridir. (17) Ayrıca bu konu içinde rüya yorumları, hıdrellezdeki martıfal manileri, niyet kuyularındaki uygulamalar, değerlendirilebilir.

6- FALCILARIN KİMLİK ÖZELLİKLERİ

Profesyonel falcılar, insanların zayıflıklarını sezebilen, karakter tahlilinden anlayan, telkin gücü yüksek, işlek zekâlı, dilbaz, sezgileri ve hileli üslûpları birbirine karıştırarak, insanların duygusal isteklerini karşılayabilen kimselerdir. Bunlar genellikle Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Elazığ gibi büyük şehirlerde yaşarlarsa da hemen hemen her yerleşim biriminin bir falcısı vardır. Falcılar şehirlerin ya kenar semtlerinde veya çok modern semtlerinde sosyete falcısı olarak çalışırlar. Çoğu iyi bir eğitim görmemiş veya sadece ilköğretim mezunudur. İçlerinde çok az da olsa kolej mezunu, yabancı dil bilenleri de vardır. Bu işi daha çok kadınlar yapmaktadır. Konuştuğumuz falcılar "bu işi nereden öğrendin?" sorusuna "rüyamda gördüm, el aldım, annemden veya aileden birinden öğrendim, kendi kendime baka baka

öğrendim" cevaplarını verdiler. Bazıları "cinlerinin olduğunu, bilgileri onların getirdiğini" söyledi. Amatör falcılara ise üniversite kantinlerinden, iş yerlerine, kabul günlerinden kuaförlere kadar her yerde rastlanır. Bunlar eğlenmek, oyalanmak, vakit geçirmek, sohbet etmek maksatlarıyla fal bakarlar.

Profesyonel falcıların müşterileri daha çok kadınlardır. Kadınların erkeklere göre daha hassas, hayal kurmaya yatkın olmaları, içe dönük ruh yapıları, dış dünyayla ilgilerinin azlığı, kaderci oluşları, erkeğe bağımlılıkları, kendi başlarına karar vermekten çekinmeleri, onları falcıya daha fazla itiyor olsa gerektir. Üzüntülerini en yakın bulduğu kişilerle akraba ve arkadaşlarıyla paylaşmaktan kaçınanlar, kendilerini rahatlatarak bir çözüme kavuşabilmek için en gizli konuları bile, falcılara çekinmeden anlatmakta, dertlerini dökmekte, karşılık olarak da seve seve ücret ödemektedirler. Bu kimselerin falcıdan bekledikleri faldan çok, teselli ve iç rahatlığıdır.

Müşterilerinin bu ruh hallerini tahmin edebilen falcılar kendilerinden ne istendiğini az çok bilir ve onlara genellikle duymak isteyecekleri haberler verirler.

İnsanlar kendi bekledikleri sözler ve gayeleri doğrultusunda falcının dediklerini yorumlarlar, böylece "fal çıkmış" olur. Falın çıkıp çıkmayacağına dair objektif hiç bir ölçü yoktur. Zaten falın çıkması için genel ve net olmayan bir ifade kullanmak esastır. İçeriği ve mesajı açık olmayan falın çabucak olağanüstüne dönebilen bir etkisi vardır. Bu yüzden bazı insanlar falcıdan korkar, rastlantı benzerliklerini "fal çıkmış" kabul ederek, "onun her dediği çıkıyor, ben fal baktırmam" derler. Fal geleneği değerlendirilirken halk biliminin bazı verilerinin kolayca olağanüstüne döndürülen bir aşırılık veya abartma boyutunun olduğu göz ardı edilmemelidir.

Falcı gördüklerini yorumlarken fal baktıran kişinin hâli, tavır, duruşu, yüz-göz ifadesi çok önemlidir. Falcı aldığı izlenimlere göre sözü döndürür, eklemeler yapar, yeni ihtimaller sıralar, kelimeleri esnetir. Bu işe karşısındaki duymak isteyeceği uygun cevabı buluncaya kadar devam eder. Şayet ortama uygun bir kelime veya fikir denk gelirse, buradan yola çıkarak uzun bir hikâye anlatabilir. Falcı sözleriyle insanın kendisi ve çevresindeki dünya hakkında sözlü resimler çizer. Bu resimler genellikle iyimser, nadiren kötümser, fakat daima netleşmemiş bir tablo şeklindedir. Uygulama esnasında falcı dinleyicisine sorular yönelir. Bu sorular problemi kavramaya yönelik varsayımlardan kuruludur. Sorulardan birinin onaylanması ile fal konusunu kavrayan falcı kelimelerin duygusal çağrışımlarından da hareket ederek işin sonucunu söylemeye veya çözümünü göstermeye yönelir. Bu durum da falın çıkması olarak değerlendirilir.

7- FAL GELENEĞİNİN PSİKOLOJİK VE SOSYOLOJİK BOYUTU

Fal geleneğinin araştırılmasının insan ruhunun derinliklerine bir ışık tutacağına inanıyoruz. İnsan psikolojisini meydana getiren kompleks faktörlerden biri olan merak duygusunun en yoğun olarak yaşatıldığı halk kültürü uygulamalarından biri faldır. “Çıkacağına inanma” duygusuyla güçlendirilen bu uygulama, konusunu sınırlamadığı için zengin bir psikolojik çerçeveye oturtulur.

Fal baktırma sebeplerinin arasında bireyin içinde bulunduğu çaresizlik, sevgisizlik, kıskançlık, endişe, korku, merak gibi ruh halleri, hastalık, ekonomik sıkıntı gibi faktörler ve bu şartlara bağlı olan geleceği bilme arzusu başta gelmektedir. Böylece önceden öğrenilen geleceğe hükmetmek, ve onu yönlendirmek, kaderini değiştirmek için gayret etmek isteği ön plâna çıkar. Bu arzu binlerce yıldan beri insanoğlunda vardır. Psikologlar falcıların insanların ruh yapısındaki bazı boşluklardan faydalandığını ve psikolojik bir dayanağa sahip olduklarını ileri sürerler. (18) Günlük hayatın problemleri karşısında sürekli ve köklü bir çözüm yolu bulamayan kişiler için fal, bir çare gibi durmaktadır. Ayrıca sorumluluklarından kaçarak rahata bir an önce kavuşma isteği ve merak unsurunun insanı falcıya götüren son nokta olduğunun bilinmesi gerekir. Çok az da olsa her konu için falcıya danışarak onu bir hayat tarzı haline getiren insanlar da vardır.

Yaptığımız alan araştırmaları sonunda, falcıya gidenlerin şu sorulara cevap aradığını tespit ettik.

- 1- Öğrencilerin sınavlardaki başarı durumlarının bilinmesi isteği (özellikle üniversiteye giriş sınavı),
- 2- Eşler arasındaki anlaşmazlığın gizli sebeplerini (başka kadın, başka erkek), varsa çaresini öğrenmek,
- 3- Boşanmanın gerçek olup olmayacağını bilmek,
- 4- Kocanın içki, kumar gibi kötü alışkanlıklarından kurtulup kurtulmayacağını bilmek,
- 5- Kiminle ne zaman evleneceğini öğrenmek,
- 6- Karşı cinsin sevgisini kazanma isteği,
- 7- Çocuğu olup almayacağını öğrenmek,
- 8- Maddi sıkıntılarından ne zaman, nasıl kurtulacağını bilmek,
- 9- Önemli bir hastalığı veya ameliyatı atlatıp atlatamayacağını bilmek varsa bunların çaresini öğrenmek,
- 10- Af çıkıp çıkmayacağını öğrenmek veya dava kazanıp hapisten kurtulma arzusu,

- 11- Kayıp bir eşyayı bulma isteği,
- 12- İşyerindeki memur-amir ilişkilerinin düzenli, meslekte yükselmek, nakil veya tayin yaptırmak,
- 13- Çeşitli üzüntülerden kurtulmak,
- 14- Eşya, ev, araba, mal mülk sahibi olma isteği ,
- 15- Gelecek hakkında falcının ne söyleyeceğini merak etmek,
- 16- Eğlenip, vakit geçirmek ve oyalanmak.

Bu sebepleri dikkate alırsak fal baktırmanın baskı altındaki dertli insanlar için duygusal fakat geçici çıkış yollarından biri olduğunu, aynen yara bandı veya aspirin gibi sorunun üstünü kısmen örterek bir rahatlama ve güven duygusu verdiğini söyleyebiliriz.

Fal geleneğinin sosyal boyutlarına bakarsak bu işin yeri, özel bir kurumu, belli saatleri yoktur. Ev, işyeri, okul kantini, piknik, yurt gibi her yerde, açık ve kapalı mekânlarda, her türlü eğitim seviyesinden ve her sosyal kesimden insanın ihtiyacına cevap verecek şekilde fala bakılabilir. Doğal bir ortamda ani verilen bir kararlar uygulandığı gibi hazırlanmış özel ortamlarda da gerçekleştirilebilir. Bu açıardan örgütlü bir davranış biçimi olmadığını söyleyebiliriz. Ayrıca fal geleneği töresel veya ahlakî bir düzenlemeye de gerek göstermez.

İşlerliğini koruması için gereken sosyal boyut insan unsuru ve ondaki merak duygusudur. Çünkü insan tek başmayken bile fala bakabilir. Bu gelenek, inanca verilen önem yüzünden birbirini hiç tanımayan insanlar arasında sosyal bir bağ oluşmasına yardım eder. Yani bir sosyal etkileşim ve iletişim vasıtası olur (profesyonel falcılarda sıra bekleyen insanlar birbirleriyle tanışıp, konuşmakta, dertlerini dökmekte arkadaşlarını buralara getirmektedirler).

8- HALK BİLİMİ AÇISINDA FAL GELENEĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Fal konusu halk kültürü araştırmaları için çıkış noktalarından biridir. Bu olgu günümüzde batıl inançların içinde değerlendirilirken halk kültürü konuları sınıflamasında; dinsel-büyüsel içerikli işlemler adı altında, fal-rüya yorumu, gelecekte haber verme alt başlıklarıyla geçer. Batıl inanç, bugünkü anlamıyla "korku, çaresizlik, çağrışım gibi psikolojik sebeplerle beliren, geleceği bilme isteği ile bazı rastlantı benzerliklerini iyilik veya kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren, ilmin ve geçerli bir dinin reddettiği, bir takım tabiat üstü kuvvetlerin varlığını kabul eden, kuşaktan kuşağa geçen yanlış inanç" olarak

değerlendirilmektedir. (19) Bunlar putperestlik devrinin kalıntıları olarak düşünülüp, sosyal bir bulaşıcı hastalık olarak nitelenir.

Hem sözlü, hem yazılı, hem görsel kaynaklarda bol malzemesi olan fal geleneği belli bir ülkeye veya bir coğrafi bölgeye ait değildir. Bu yönü ile bütün insanlığı ilgilendirdiğinden evrensel bir karakter taşır. Ayrıca fal, insanlığın en yaygın, en devamlı ve en eski folklor verimlerinden biridir. O kadar yaygındır ki dinî ve kanunî yasaklara rağmen açık, net ve ortada uygulanır. Kanunu korumakla görevli insanlar bile fal baktırmakta, bu işi bilip bilmezden, görüp görmezden gelmektedirler. İçinde barındırdığı tezat budur. Her eğitim seviyesinden ve sosyal kesimden insanın çeşitli ihtiyaçlarına cevap veren fal günün her saatinde, her mekânda bakılabilirken özel gün uygulaması (bayram, nevruz, ramazan) taşımaz. Fal bakmak veya baktırmak için estetik bir kaygı duymaya da ihtiyaç yoktur.

Bugün falcıların çoğu büyücülerle ortak çalışmakta kahveye, suya bakıp, iskambil açan falcılar, ortakları büyücülerin adreslerini vererek komisyon almakta veya müşteri ile büyücü arasında iletişimi sağlayarak aracılık yapmaktadırlar. Bu nokta bize fal olgusunun inançlar ve pratikler bütünlüğü içinde değerlendirilmesi gerektiğini gösterir. Kültürümüz içinde gelenekler bir diğerine bağlı ve tamamlanan halkalar halinde yaşarlar. Bu sebeple fal uygulaması büyücülük, bakıcılık ve adak pratiklerini de bünyesinde toplamaktadır.

Fal, kültür geleneği olarak bir kuşaktan diğerine aktarılırken zaman boyutuyla sınırlanmamıştır. Bu uygulamanın özü ve ruhu her devirde aynı kalmakta fakat yöntemleri çağın gereklerine uyarak şekil değiştirmektedir. Bir başka deyişle maddi yapısı, görünüşü, uygulama alanları yenilenirken fonksiyonları aynı kalmaktadır. Fal geleneği, biçime dayalı yenilikleri benimserken özünü de korur. Bu yönüyle fal pasiflik değil, aktiflik gösteren bir kültür olgusudur ve ruhunda daima dinamizm vardır.

Bu noktada şunu da söylemeliyiz. Fal geleneğinde modern metotlar yanında eski metotlar da oldukça ilgi görmektedir. Bugün internetteki fal siteleri ile bir yıldızname falcısı aynı alâkayı çekmektedir. Yani eski ve yeni fal tarzları bir uzlaşma içinde yaşamaktadır. Önemli olan bu uzlaşmanın insanlara verdiği kültürel cevaptır. Zaten fal geleneğinin günlük hayatımızı oluşturup yönlendirmede bir rolü yoktur. Buna rağmen bünyemizin içinde bu kadar yer tutuşu ve vazgeçilmezliğinin sebebi, doğrudan doğruya insan duygularıyla ilgili oluşundandır diyebiliriz.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Biz bu çalışmayı yaparken var olanı tespit etme amacına yöneldik. Doğrudur veya yanlıştır gibi bir hüküm verme yoluna gitmeyerek nesnellik ölçüleri içinde kaldık. Gördük ki insanın zihin yapısı, iç dünyasının temel işleyiş tarzı ve ihtiyaçları her çağda ve her çevrede aynıdır. İnsan, hayatının her döneminde bilinmezlerle ve kapasitesini aşan problemlerle karşı

karşıya kalabiliyor. Fal geleneğini de başlangıçtan günümüze kadar destekleyerek yaşatan işte bu bilinmezliği anlama ve çözme gayreti ile dertlerden bir an önce kurtulma isteğidir. Temelinde insan ve onun ihtiyaçları olduğu için psikoloji, sosyoloji, hukuk gibi bilimlerle yakın ilgisi olan fal geleneği, halk kültürü araştırmalarının çıkış noktalarından biridir.

KAYNAKLAR

- 1- Türk Ansiklopedisi, Fal Maddesi C. XV. S. 90
- 2- İslâm Ansiklopedisi, Fal Maddesi C. IV. S. 449
- 3- Mehmet Salâhî, Kaamus-ı Osmânî. İst. 1329 Lûgat-ı Naci, ist. 1317, s. 487
Hüseyin Kâzım Kadri. Büyük Türk Lügatı, ist. 1943, C. III
- 4- Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit: Kitab-ı Mukaddes Şirketi. İst. 1976, s. 37
- 5- Orhan Hançerlioğlu, İnanç Sözlüğü. İst. 1975, s. 81
- 6- Türk Ansiklopedisi, Ank. 1968. C. XVI. S. 90
- 7- İbrahim Baştürk: Burçlarda Gizlenen İstikbal, 1555'ten 3797'ye Nostradamus'tan Geleceğin Tarihi, ist. 1982
- 8- Divân-ı Lügat-it Türk (Besim Atalay Tercümesi) TDK yayını Ank. 1941, C.I, s. 42
- 9- W. Bang-A. Von Gabain: Türkische Turfan Texte I. Berlin, 1929
- 10- Ahmet Caferoğlu, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü İst. 1968, s. 87
- 11- Reşit Rahmeti Arat: Eski Türk Şiir, TTK Basımevi, Ank 1965. S 277
- 12- Hüseyin Namık Orkun: Eski Türk Yazıtları II. İst. 1939
- 13- Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meâli, Ömer Nasuhi Bilmen, Akçağ Yay. Ank. 1962
- 14- Mehmet Arif, Binbir Hadis, İst. Kitabevi, ist. 1942 s. 144
- 15- İslâm Ansiklopedisi. Fal Maddesi, C. IV, s. 449
- 16- Ahmet Topaloğlu: Muhammed bin Hamza'dan XV. Yy da yapılmış Bir Kur'an Tercümesi, Kültür Bakanlığı Yay. No: 227 ist. 1976 C. I, s. 37

- 17- Ayşe Duvarcı: Türkiye Falcılık Geleneği ile bu konuda iki Eser “Risâle-ı Falnâme li Ca’fer-ı Sadık ve Tefe’ülname” Kültür Bakanlığı Yay. Ank. 1993
- 18- Westermack, İslâm Medeniyetinde Puta Tapma Devrinden Artakalan ve Kalıntı halinde Yaşayagelen İtikatlar. Ank. 1952, I. Böl. S. 48
- 19- Sedat Veyis Örnek: Etnoloji Sözlüğü, Ank. 1971. S. 422 15

THE ROLE OF FORTUNE TELLING IN FOLK CULTURE

The history of fortunetelling is as old as the history of the mankind. In this paper, we intend to appreciate fortunetelling as a tool for folklore and explicate its social psychological and cultural background. Our subtitles are the definition of fortunetelling, fortunetelling in old cultures, fortunetelling according to İslam, the main types of fortunetelling in Turco-islam world, the characteristics of fortunetellers' identity and the validity of fortunetelling, the psychological and sociological dimension of fortunetelling as a tradition, the analysis of fortunetelling tradition in terms of folklore.

We come to the conclusion that this application is not limited with the geographical and timely dimensions and involves anybody coming from any kind of education and any kind of social class. The roots and the spirit of this tradition remain the same, although the methods change. Today, the old methods of fortunetelling have some parallels with the modern fortunetelling web pages on the net. The important thing here is the cultural response that this parallelism provides for the people.

Man might face uncertainties and problems in his/her life. What brought the tradition of fortunetelling to our day is its enigma, the urge to solve it for example. the sense of curiosity and desire to overcome the problems.

